

ЎЗБЕКИСТОНДА БЮДЖЕТ НАЗОРАТИ ВА БЮДЖЕТ МАСЪУЛИЯТИНИ ИСЛОҲ ҚИЛИШ ЙЎЛЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11397488>

Файзуллаева Зилола Равшановна

TDIU, “Бюджет ҳисоби ва газначилик

иши“

кафедраси ўқитувчиси

Калит сўзлар: *бюджет, даромад, назорати, давлат, молия, газначилик.*

Чуқур ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар, ижтимоий-сиёсий тўнтаришлар ва молиявий-иқтисодий инқирозлар шароитида бюджет назоратининг аҳамияти ошиб, янги мазмун билан тўлдирилмоқда.

Молия соҳасидаги ноқонуний хатти-ҳаракатлар жамият ва давлат учун энг хавфли бўлиб қолди ва унда катта миқдордаги пул ресурсларининг тўпланиши уни турли хил ноқонуний ҳаракатлар учун айниқса жозибатор қилиб, якуний натижага тезда эришишга имкон беради.

- пул даромадлари ва кутилмаган фойда олиш, давлат, тадбиркорлар ва бошқа субъектлар ҳисобидан ўзларини бойитиш. Хорижий кредит ташкилотлари ёрдамида пул ювиш, бюджет маблағларидан суистеъмол қилиш, уларни ўзлаштириш ва бошқа бюджет қонунчилигини бузиш жамиятда жуда хусусий ҳодисага айланди.

Бюджет назорати бюджет жараёнида амалга ошириладиган давлат молиявий назоратининг энг муҳим қисмидир ва асосий мақсад бюджет муносабатларининг барча иштирокчилари томонидан бюджет қонунчилигига риоя этилишини назорат қилишдир.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган давлат молиясини бошқариш ислоҳоти давлат молиясини бошқариш тизими устидан назоратни такомиллаштиришга қаратилган. Давлат молиясини бошқаришни ислоҳ қилиш стратегиясининг чора-тадбирлари доирасида унинг оралик

мақсадларидан бири бюджет ижроси тизимини модернизация қилиш, шу жумладан бюджет назоратини такомиллаштиришдир.

Бюджет қонунчилигини такомиллаштириш мақсадида давлат томонидан Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирининг “Мудофаа комплекси муассасалари ва ташкилотлари ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари харажатларини ғазна ижроси тартиби тўғрисидаги Низомга ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”ги буйруғига бир қатор ўзгартиришлар киритилди. [1]

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирининг буйруғи “Бюджет ташкилотлари ва бюджет маблағлари олувчиларнинг харажатлар сметаси ва штат жадвалларини тузиш, тасдиқлаш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби тўғрисидаги Низомга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”[2]

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирининг “Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирлиги ахборот тизимида Ғазначиликнинг шахсий ҳисобварақларини юритиш қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги буйруғига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида[3].

-Ўзбекистонда бюджет назорати субъектлари:

- Ўзбекистон Республикаси ҳисоб палатаси;

-Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва Молия вазирлиги;

- Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирлиги ғазначилиги.

Агар керак бўлса, аудиторлик ташкилотлари ва аудиторлар мутахассис сифатида бюджет маблағларини назорат қилишга жалб қилиниши мумкин.

Бундан ташқари, бюджет назорати бюджет маблағларининг асосий дистрибьюторлари ва менежерлари томонидан амалга оширилади. Улар бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланиш ва бюджет кредитларини ўз вақтида тўлаш, шунингдек бюджет маблағларидан фойдаланганлик учун ҳисобот бериш ва тўлаш нуқтаи назаридан бюджет маблағларидан фойдаланиш устидан молиявий ва бюджет назоратини амалга оширадilar, уларга бўйсунувчи давлат корхоналари ва бюджет муассасалари томонидан бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланилишини назорат қиладилар.

Коррупцияга барҳам бериш, қонун устуворлиги ва жиноятлар учун жазонинг муқаррарлигини таъминлаш мақсадида Бош прокуратура, давлат хавфсизлик хизмати ва ҳисоб палатаси сўнгги икки йил ичида қурилиш, коммунал хизматлар ва йўл қурилишининг қонунийлигини ўрганиш бўйича миллий ва минтақавий ишчи гуруҳларни туздилар.

Масалан: Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатаси Қорақалпоғистон Республикасида бюджет маблағларини асосиз сарфлаш ҳолатларини аниқлаганини маълум қилди. Ҳисоб палатаси 2022 йил учун маҳаллий бюджетлар ижросининг ташқи аудити ва масофавий таваккалчилик таҳлилинини ўтказди. 102 миллиард сўмлик харажатлар ўрганилиб, 14,2 миллиард сўмлик молиявий хато ва камчиликлар мавжудлиги аниқланди. Хусусан, қурилиш-таъмирлаш ишлари давомида 71,2 миллиард сўм, 7,5 миллиард сўм ортиқча маблағ келиб тушди.

Шу билан бирга, 30,8 миллиард сўмлик асосий воситалар ва товарлар 6,7 миллиард сўмга оширилган нархларда харид қилингани хабар қилинди. Келгусида бундай ҳолатларнинг олдини олиш бўйича қонун ҳужжатларида назарда тутилган чора-тадбирларни кўриш бўйича Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳамда Қорақалпоғистон Вазирлар Кенгашига топшириқлар юборилди. Ташқи аудит билан боғлиқ ҳужжатлар ҳуқуқий баҳолаш учун Бош прокуратурага тақдим этилди.

Бюджет қонунчилигини энг самарали табақалаштириш учун биз хулоса қилишимиз мумкин. Ҳазначилик механизмининг роли бюджет маблағларидан самарали фойдаланишни назорат қилишда муҳим аҳамиятга эга, бу бюджет чегараларига оқилона риоя қилишни назарда тутаяди, ўзлаштириш ва бюджет ташкилотларининг қарзлари ўсишининг олдини олади. Бу Ҳазначиликда юридик ва молиявий мажбуриятларни рўйхатдан ўтказишнинг моҳиятидир.

Шундай қилиб, Ҳазначиликнинг фаолияти нафақат республика фондларини, балки бошқа бюджет даражасидаги маблағларни ҳам назорат қилиш, соҳада ажратилган маблағлардан самарали фойдаланишни назорат қилиш имконини беради.

Шунинг учун молия сиёсати соҳасидаги ғазначилик органларининг функциялари ва ваколатларини кенгайтириш зарур.

Умуман олганда, бюджет назоратини такомиллаштириш мамлакатнинг барқарор иқтисодий ва ижтимоий ривожланишининг зарурий шarti деб айтиш мумкин. Бюджет назоратини такомиллаштиришнинг муҳим жиҳатларидан бири молиявий оқимларни текшириш ва таҳлил қилишнинг янги механизмларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишдир. Автоматлаштирилган бухгалтерия ҳисоби, ҳисобот ва таҳлил тизимларини яратиш сизга барча пул оқимларини аниқроқ кузатиш, хатолар ва номувофиқликларни аниқлаш ва коррупция эҳтимолини камайитириш имконини беради[4].

Бироқ, бу жараён давлат, жамоат ташкилотлари ва фуқаролардан давлат молиясини бошқаришнинг шаффофлиги, масъулияти ва самарадорлигини таъминлаш учун катта саъй-ҳаракатларни талаб қилади. Шундай қилиб, Ўзбекистонда бюджет назоратини такомиллаштириш кўп қиррали жараён бўлиб, ҳукумат, мустақил назорат органлари, жамоат ташкилотлари ва фуқаролар томонидан мувофиқлаштирилган ҳаракатларни талаб қилади

Юқоридагиларга асосланиб, биз бир қатор хулосалар чиқарамиз:

- ғазначилик бюджет жараёнининг фаол иштирокчисидир;
- бюджет жараёнида Ғазначилик тизими давлат молияси устидан назоратни таъминлаш воситаси бўлиб хизмат қилади:
- ҳозирги кунда турли даражадаги бюджет ижросини мониторинг қилиш бўйича Ғазначилик ваколатлари кенгаймоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги 2023 йил 4 августда 1941-3-сон низом.
2. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги 2023 йил 5май 2634-сон низом.

3. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги 2023 йил 23 августда 2772-сон
НИЗОМ.
4. Sholdarov, D., & Navruzova , G. (2023). DAVLAT SEKTORIDA ICHKI
AUDIT XIZMATINING BOSHQA NAZORAT ORGANLARI BILAN
O‘ZARO ALOQADORLIGI. Educational Research in Universal Sciences, 2(17
SPECIAL), 564–570.

